

УДК 811.162.3:81'373.611

НОМІНАЦІЇ ОСІБ У ЧЕСЬКІЙ МОВІ КІНЦЯ ХХ ст.**Федонюк В. Є.**

Стаття присвячена опису лексико-семантичних та структурних особливостей новітніх номінацій особи, які з'явилися у словниковому складі сучасної чеської мови.

Ключові слова: неологізм, назва особи, словотвір, деривація, суфікс.

Статья посвящена описанию лексико-семантических и структурных особенностей новых номинаций лица, которые появились в словарном составе современного чешского языка.

Ключевые слова: неологизм, название лица, словообразование, деривация, суффикс.

The article is devoted of lexical, semantic and structural features of the new names of persons which appeared in Czech.

Key words are: neologism, name of person, derivate, word-formation, suffix.

Лексична система як найбільш динамічна та чутлива частина мови першою відгукується на найменші зрушення в житті суспільства. Процеси мовного розвитку, що в періоди історичної та соціальної стабільності проходять розмірено, поступово, зачіпаючи лише окремі її ділянки, в часи революційних суспільних перетворень прискорюються, набувають навального, стрімкого і виразного характеру.

Зміни, які відбулись у кінці ХХ ст. у чеському суспільстві (утворення суверенної держави, формування основ демократії, свободи та політичного плюралізму, вступ до Євросоюзу, глобалізація економіки, модернізація науки і техніки, впровадження новітніх інформаційних технологій, інтенсифікація міжнародних контактів, активізація міграційних процесів), відбилися на всіх сферах його життя – політичній, соціально-економічній, культурній. Викликали появу нових професій, нового стилю життя, нових стандартів у використанні дозвілля. Все це знайшло своє відображення у чеській мові, зокрема у її лексиці.

Дослідження способів утворення нових лексичних одиниць у чеській мові належить до актуальних завдань славістики. Цій проблематиці в різні роки присвятили свої праці чеські вчені М. Докуліл, Й. Кухарж, Ф. Копечний, П. Гаусер, А. Єдлічка, В. Шміляуер, О. Мартінцова, З. Русінова, З. Опавська, а також українська дослідниця О. В. Антоненко.

Однією з недостатньо вивчених лексико-семантичних груп у сучасній чеській мові є назви особи. Дослідженню цих лексем в українській богемістиці досі не приділялось достатньої уваги. Між тим, починаючи з кінця ХХ ст., дана лексична група в чеській мові суттєво поповнилась новими одиницями. Назви особи, що з'явилися в ній останнім часом, є досить чисельною і різноманітною за походженням, будовою та способами утворення групою.

Серед них зустрічаємо однослівні та багатослівні утворення, слова чеського та іншомовного походження (*snowboarder* [snoubór-] “сноубордист”), кальки (*stmívač* з *darker* “учасник акції протесту з метою розваги”), композити (*ekoaktivista* “екоактивіст”), скорочення (*DJ* [dýdžej] з *diskožokej* “диск-жокей”), термінологічні словосполучення (*akrobatický lyžař* “лижник-акробат”), багатослівні кальки (*lovec mozků*, *lovec hlav* з *headhunter* “менеджер з пошуку висококваліфікованих фахівців”), фразеологізми (*běžec na dlouhou trať* “бігун на довгі дистанції, марафонець”). Є між ними також одиниці з проміжним статусом. Це, наприклад, англломовні за походженням вирази *brand manager*, *brand manažer* [bre-] “менеджер з реклами торговельної марки”, *risk manager*, *risk manažer* “менеджер з питань ризику”, що мають ознаки словосполучення та композита.

Найбільш потужним засобом творення нових назв осіб у сучасній чеській мові продовжує залишатись суфіксація. Причём помітне місце у поповненні даної групи

неологізмами належить лексиці, пов'язаній із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Надмірне запозичування англіцизмів, зумовлене лідерством у цій галузі англословних країн, активізувало захисні сили чеської мови. Посилило в ній процеси творення назв особи морфологічним шляхом. Актуалізація суфіксального словотвору з використанням питомих моделей та цілого арсеналу власних та запозичених формантів привела до появи в цій групі численних ізоморфних дериватів – одиниць, утворених від однієї твірної основи з допомогою різних суфіксів. Конкурентні відношення, що виникли внаслідок цього між такими суфіксальними новоутвореннями, сприяли розвитку їх семантичних та стилістичних можливостей.

Метою дослідження є комплексний опис та аналіз суфіксальних назв особи, які з'явилися у чеській мові в кінці ХХ ст. Відповідно до мети дослідження розв'язані такі завдання: а) висвітлено природу суфіксальних назв особи у сучасній літературній чеській мові; б) визначено основні структурні моделі та окреслено базовий набір словотвірних формантів, які використовуються у сучасній чеській мові при утворенні нових назв особи цієї групи; в) виявлено окремі семантичні та структурно-семантичні особливості різних видів суфіксальних назв особи у сучасній чеській мові; г) представлено питоми чеські моделі та словотвірні форманти, що є продуктивними при утворенні суфіксальних назв особи в сучасній чеській мові; д) визначено ступінь поширеності у чеській мові назв осіб з використанням основ і суфіксів іномовного походження; е) встановлено основні тенденції сучасної чеської мови при поповненні групи суфіксальних назв особи в сучасній чеській мові.

Об'єктом даного дослідження слугували суфіксальні назви особи, вилучені шляхом суцільної вибірки з чеських словників тлумачного типу, виданих після "оксамитової революції" 1989 р. [1–3]. Предметом проведеного нами дослідження виступили суттєві з погляду специфіки цієї групи назв особливості.

Звернення до сучасних чеських лексикографічних джерел показало, що з ономасіологічної точки зору суфіксальні назви осіб представлені наступними видами одиниць: назвами осіб за діяльністю, за предметом діяльності, за членством у групі та за знаковою властивістю. З погляду новизни твірних основ, використаних при утворенні назв особи даного типу, серед них виділяють слова, похідні від неологізмів та від основних одиниць словникового складу чеської мови. Виходячи з того, що базою для створення неологізмів з семантикою особи виступають слова різного походження, аналізовані лексеми поділені на похідні від чеських та іномовних (запозичених) основ. Залежно від частиномовної приналежності твірних основ серед назв особи також було виділено віддієслівні, відіменникові та відприкметникові утворення.

Опис одиниць на позначення особи почнемо з назв осіб, пов'язаних з професійною та аматорською діяльністю людини. У чеській мові, за існуючої у богемістиці традицією, до них відносять одиниці кількох лексико-семантичних груп: назви фахівців за назвою галузі, назви представників різних професій за предметом діяльності, місцем діяльності та за діяльністю. З огляду на відмінності в семантиці та структурі даних лексем розглянемо їх окремо, в межах виділених нами підгруп.

Назви осіб за галуззю знань. Специфічною рисою таких новоутворень у чеській мові є їх співвіднесеність з назвами нових наукових напрямів і галузей знань. Причому простежується вона між ними завжди, незалежно від характеру твірної основи і ступеня словотвірної активності використаних суфіксів. На підтвердження даного міркування наведемо деякі приклади таких назв осіб у парі з мотивуючими їх одиницями та значеннями, з якими вони вживаються в чеській мові. Пор.: **makrobiotik** "макробіотик, фахівець з макробіотики" і **makrobiotika** "макробіотика, напрям у кібернетиці з вивчення особливостей будови і життєдіяльності макроорганізмів", **kontaktolog** "спеціаліст з контактології" і **kontaktologie** "контактологія, наука про контакти", **bioinformatik** "фахівець з біоінформатики" і **bioinformatika** "біоінформатика, галузь науки з вивчення структури і загальних особливостей інформації про живу природу", **nanotechnolog** "нанотехнолог, спеціаліст з нанотехнології" і **nanotechnologie** "міждисциплінарна галузь на кордоні фундаментальних і прикладних наук з вивчення об'єктів у межах від 1 до 100 нанометрів", **akupunkturista** "спеціаліст з голкотерапії" і **akupunktura** "голкотерапія", **irisdiagnostik** "іридодіагностик" і **irisdiagnostika** "іридодіагностика", **aromatolog** "фахівець з аромакології" і

aromatologie “аромакологія – наука про вплив запахів на психофізіологічний стан людини”.

Порівняльний аналіз одиниць даної групи дозволяє помітити суттєві з погляду їх специфіки особливості. Зокрема те, що в якості твірних основ для назв особи за галуззю знань і науковим напрямком виступають основи складних слів з інтернаціональними афіксоїдами (**makro-**, **bio-**, **aroma-**) та основи слів-гібридів латинського (**akupunktura**), грецького (**irisdiagnostika**) і греко-латинського походження (**bioinformatika**, **kontaktologie**, **nanotechnology**). Тобто стилістично нейтральні слова. Знаковою рисою таких неологізмів з погляду їх творення є використання суфікса **-ista** та застосування конверсії, що веде до неможливості появи в даній групі ізолексемних дериватів.

До наступної підгрупи – назв за професійною та аматорською діяльністю, відповідно до застосованої нами класифікації, належать назви представників різноманітних професій, співвідносні з назвою діяльності, назвою робочого місця, назвою предмета в широкому розумінні. Ці різноманітні за семантикою твірних основ одиниці можуть утворюватись від дієслів, віддієслівних іменників та прикметників. Пор., напр.: **testovač** “працівник, який здійснює контроль за допомогою тестів” і **testovat** “контролювати, перевіряти тестуванням”, **prezentér** “особа, яка проводить презентацію” і **prezentovat** “проводити рекламну презентацію”, **anketář** “особа, що вивчає суспільну думку, використовуючи анкетування” і **anketa** “анкета”, **čajovník** “працівник установи харчування, що заварює та подає чай” і **čajovní** “чайний”. Дуже часто твірними основами для таких назв виступають іншомовні елементи. Причому не тільки давні, вже засвоєні чеською мовою, на кшталт **galerista** “власник, працівник галереї” (від іт. **galerie** “галерея”), з чим ми зустрічались і в попередній групі, але й новітні запозичення, переважно з англійської мови. Прикладом такої похідної назви є **softwarář** [-ver-] “фахівець з програмного забезпечення, програміст” від англ. лексеми **software** [-ver] “програмне забезпечення комп’ютера”.

Знаковою особливістю цих одиниць, в порівнянні з іншими групами, є високий ступінь їх варіативності. Пор. для цього ізолексемні деривативні назви для програмістів **softwarář**, **softwerář**, **softwarista** [-var-], для фахівців з технічного забезпечення комп’ютера **hardwarár**, **hardwerář**, похідні від англіцизму **hardwar** [-ver] “технічне забезпечення” та для осіб, які займаються маркетингом: **marketér**, **marketářák**, **marketingár**, **marketinkář**.

Поява численних паралельних лексем даного типу, що представлені у мовленні низками назв від однієї твірної основи (або від основ однокорінних слів) з різними за продуктивністю суфіксами, цілком узгоджується, на нашу думку, із загальними тенденціями в розвитку чеської мови, які, проявляючись одночасно на різних її рівнях, зачіпають в тому числі і в лексиці. Лише врахування цих законів, в нашому випадку – впливу тенденції до урізноманітнення мовних засобів та до спеціалізації одиниць у вираженні певного значення, дозволяє пояснити помітне посилення останнім часом явища варіативної суфіксальної деривації при утворенні таких назв осіб від твірних основ як запозичень, так і питомих одиниць.

Покажемо це на деяких прикладах – варіативних утвореннях із семантикою “спеціаліст в комп’ютерній галузі” **počítačovník**, **počítačovec**, **počítačník**, похідних від чеської лексеми **počítač** “комп’ютер”. Порівняння значень цих, на перший погляд, рівноцінних номінацій дає можливість помітити деякі відмінності, спричинені дією вказаних вище закономірностей. Як показують наші спостереження, будучи загальними назвами фахівців у комп’ютерній галузі, слова **počítačovník** і **počítačovec** тим не менш відрізняються як за сферою використання, так і за обсягом семантики. Так, наприклад, лексема **počítačovec**, поряд із вказаним спільним для обох одиниць значенням, використовується як номінація для професіоналів високого класу з обчислювальної техніки широкого профілю. До того ж, на відміну від поширеної в основному в публіцистичних текстах **počítovník**, вона зустрічається у фаховій літературі та довідкових виданнях. Певною специфікою позначене і слово **počítačník**. Крім основного значення, воно вживається як номінація для обмеженого кола представників цієї професії, що працюють у транспортній галузі, зокрема на залізниці. Цікаво, що при утворенні одиниць, пов’язаних з маніпулюванням новітніми технічними пристроями, починають підвищену активність виявляти саме непродуктивні суфікси чеської мови.

Слід сказати, що аналіз слів даної групи дозволив нам звернути увагу ще й на закономірний взаємозв'язок, який з'явився між твірними основами певної семантики та тими формантами, що можуть бути потенційно використані для утворення від них нових слів. Так, наприклад, при творенні назв від одиниць на позначення предмета діяльності в широкому його розумінні найбільшу словотвірну активність виявляють суфікси **-ář / -ař** та **-ista**. Пор.: **bazén – bazénař** “працівник басейну”, **dálnice – dálničář** “спеціаліст з будівництва доріг”, **kiosk – kioskář** “працівник (Інтернет-) кіоску”, **hardwar – hardwarář** “фахівець з технічного забезпечення комп'ютера”; **galerie – galerista** “власник або працівник басейну”, **modem – modemista** “особа, яка використовує модем для підключення до Інтернету”, **skener – skenerista** “особа, яка користується сканером”. Причому суфікс **-ista** зустрічається, як правило, у похідних від запозичень новоутворень. Значно меншою мірою поширені серед таких назв лексеми з формантами **-ák: rikšák** “працівник з візком”, **-ér: saunér** “співробітник сауни”, **-ík: čajovník** “особа, яка в установі харчування заварює та подає чай”, а також із іншомовним суфіксом **-er: performer** “артист, який до виступу залучає глядачів”.

В той же час при утворенні одиниць даної групи від лексем з семантикою діяльності як базові форманти виступають суфікси: **-č** та **-átor**, пор.: **bavit – bavič** “людина, фахом якої є розважання інших”, **testovat – testovač** “контролер, перевіряючий продукцію за допомогою спеціального тесту”, **probace – probator** “працівник, в обов'язки якого входить спостереження за особою, що відбуває умовне покарання”. Поряд з ними зустрічаються і поодинокі утворення з **-ér** та **-ista**, напр.: **prezentér** “той, хто проводить рекламну презентацію”, **samplista** “фахівець, який записує в цифровій формі звучання нот на різних музичних інструментах”.

Близькістю відразу як до назв особи за професійною діяльністю, які ми вже розглянули, так і до номінацій особи за належністю до політичних партій, що аналізуватимуться далі, відзначається сукупність лексем на позначення особи за діяльністю в спортивній і мистецькій сфері. Специфічною з ономаціологічного погляду рисою назв особи цієї групи є характер (професійний чи аматорський) співвіднесеності з однією з цих двох сфер діяльності. Останнє означає, що відповідно до вираженої ними семантики такі номінації перебувають на кордоні двох груп – назв особи за професійною діяльністю та номінацій за знаковою властивістю. Враховуючи вищезазначену обставину, а також своєрідний характер обох груп назв з точки зору вираженої семантики, аналіз одиниць проведемо також окремо, в межах кожної з груп.

Назви осіб за спортивною діяльністю. До цієї категорії одиниць, з огляду на семантику мотивуючих їх основ, в чеській мові відносяться лексеми, що називають людей за видами спорту та зняряддями, які використовуються. Наприклад: **aikido** (назва виду боротьби) – **aikidista** (назва особи, яка займається спортом) і **snowbord** (назва зняряддя) – **snowboardista** (назва особи, яка їздить на сноуборді). Твірними основами для таких назв особи дуже часто бувають основи новітніх запозичень. Як словотвірні форманти використовуються різні чеські суфікси. Найбільшою активністю при утворенні назв особи за спортивною діяльністю серед них характеризуються **-ista** (**balonista** “особа, яка літає на повітряній кулі”, **duatlonista** “біатлоніст”, **florbalista** “флорбаліст”, **freestylelista** [фрі-] “фрістиліст”), **-ař / -ář** (**krosař** “учасник кросу”, **raftař** “учасник змагань на надувних човнах”, **skejtář** “скейтбордист”). Меншою мірою серед слів цієї групи представлені утворення з суфіксом **-ak**, за допомогою якого в чеській мові нині утворюються номінації для осіб, що відвідують заняття з новітніх видів фізичної культури. Як приклад наведемо лексеми **fitnesák** і **fitřák** “особа, що займається фітнесом”, **snowboard'ák**, **snowboardař** і **snowboardista** “особа, яка катається на сноуборді”, які, за нашими спостереженнями, особливо поширені в мовленні спортсменів та молоді. Причём появи дериватів з питомими чеськими формантами завжди передувало запозичення англійських термінів з суфіксом **-er**. Пор.: **skater** [скејтр] “особа, яка плаває на скейтборді” – **skejtář, skejták, raftař** “особа, яка займається рафтингом, тобто спортивним сплавом по гірських річках на надувному гумовому човні” – **raftař**.

Назви осіб за мистецькою сферою діяльності співвідносяться з двома нерівноцінними с погляду суспільства категоріями людей: творчими особистостями, які працюють у новітніх музичних напрямках і жанрах, та їх прихильниками.

Причому одна й та сама назва особи носіями чеської мови часто може вживатись як щодо представників обох зазначених груп (бути назвою і майстра, і його шанувальника), так і щодо однієї з них. Гарною ілюстрацією для першого випадку є слово **technář**, яким чехи користуються як назвою для виконавця музичних творів у стилі техно та для особи, яка полюбляє слухати такі мелодії. Прикладом другого типу може слугувати лексема **doomák** [du-] (від англійського словосполучення **doom metal**), яка вживається на позначення особи, що захоплюється музикою в стилі “екстремального піджанру метала з переважанням повільних темпів”.

Розбіжності, помічені нами в семантиці цих одиниць, дозволяють слідом за назвами осіб за спортивною діяльністю віднести їх до специфічної маргінальної групи з комбінацією ознак, співвідносних як з назвами за діяльністю, так і з назвами за знаковою властивістю особи. Щоб переконатись у наявності підстав для цього, звернімося до аналізу наступної сукупності назв – групи назв особи за знаковою властивістю.

Як засвідчує зібраний нами матеріал, до таких одиниць належать номінації, які характеризують особу за рисою, що відрізняє її від багатьох інших людей. З погляду ономасіології, носієм такої знакової, як ми її назвали, характеристики може бути сама особа (носій властивості **nezávislý – nezávislák** “незалежна людина”), певна субстанція (носій предметного відношення **Internet – internetář** “досвідчений користувач Інтернетом”) та дія (носій дії **bědovat – bědovač** “хто постійно бідує”). Тому серед новоутворених назв осіб за знаковою властивістю виділяються декілька семантичних підгруп, а саме: лексеми, які називають особу за помітною рисою в її зовнішньому вигляді, характері, стані (1); слова, що відображають зв'язок між знаковою властивістю особи та предметом, через який вона (ця риса) себе проявляє (робиться помітною) (2); одиниці, у яких характерна властивість особи “матеріалізується” через діяльність (дію) (3). Стисло охарактеризуємо кожну з виділених нами груп.

Номінації за знаковою властивістю – помітною рисою зовнішності, характеру, стану тощо відзначаються надзвичайною різноманітністю поданих ними характеристик. Твірною основою для цих лексем виступають основи прикметників на позначення якості та іменникові основи слів на позначення предметів, через різноманітні відношення з якими виражаються риси людини. Назви першої групи можуть подавати загальну характеристику особи (**špatný – špatník** “погана людина”), а також за окремими конкретними, суттєвими її властивостями: пор.: **charizmatický – charizmatik** “інтелектуально та духовно обдарована людина”, **pogodný – pohodář** “спокійна, урівноважена людина”, **vyčerpaný – vyčerpanec** та **zaporný – zaporník** “знесилена людина”, **věrný – věrník** “вірна людина”. Причому, як видно з наведених прикладів, переважна частина таких лексем утворюється за допомогою суфікса розмовного характеру **-ák** та полісемантичного форманту **-ář**. Утворення з іншими суфіксами (**-ec, -ík**) серед одиниць даної групи, що підтверджує зібраний нами матеріал трапляються доволі рідко.

Номінації другої групи – похідні від іменників назви осіб за знаковою властивістю, відрізняються за лексико-семантичною належністю слів, основи яких для них стали твірними (мотивуючими). У такій функції для нових назв цієї групи виступили одиниці кількох лексико-семантичних груп. А саме: назви одягу (**rolák – rolákář** “особа, що ходить в светрі / водолазці / гольфі”, **tričko – tričkař** “людина, яка ходить у футболці / тенісці / майці”, **trenýrky, trenky**, розм. – **trenkář, trenýrkář** “той, що ходить в трусах”), зачісок (**dredy – dredař** “людина із зачіскою у вигляді тоненьких туго заплетених кісок”), аксесуарів (**motýlek – motýlkář** “людина з метеликом”, **šála – šálař** “людина з шарфиком”), сумок (**krosna – krosnář** “той, хто ходить з великим туристичним рюкзаком”, **batůžek – batůžkář** “той, що ходить з рюкзачком”), поширених соматичних захворювань (**anorektik** “хворий на анорексію”, **respirik** “людина з респіраторним захворюванням”, **vredař** “хворий на виразку”, **šelestář** “особа з хрипами в легенях”), психічних розладів та станів (**depresář** “депресивна людина”, **roskař** “хворий на розсіяний склероз”, **komplexák** “особа з комплексом меншовартісності), фізичних недоліків людини (**amputář** “особа з ампутованою кінцівкою”, **telesňák** “людина із значними тілесними ушкодженнями”).

Характеристики, які подаються цими похідними від іменників одиницями, відзначаються полісемантичністю, неоднозначністю, недостатньою визначеністю,

потребують уточнюючого контексту. Властивості, які підкреслюються в зовнішності особи, не належать до суттєвих її якостей, можуть сприйматись як ситуативні, спонтанні вияви поведінки, позначені скороминучістю або випадковістю. З цього погляду вони лише умовно можуть бути співвіднесені з деякими загальними параметрами особистості. Тим не менш це дозволяє носіям мови в номінаціях на позначення людей, напр., з елементами індивідуальності в зовнішньому вигляді (*batůžkář* – особа, яка ходить з рюкзачком) ідентифікувати непомітні на перший погляд (приховані чи потенційно можливі) властивості особи. Наприклад, їх належність до певної соціальної або професійної групи. Причому особливо помітним цей другий, так би мовити, план в семантиці аналізованих лексем стає при зіставленні їх з одиницями на позначення осіб з високим суспільним та професійним становищем типу: *kravaták* (дослівно “той, хто носить галстук”), *sakáč* (дослівно “той, хто ходить у піджаку”), які відображають негативне ставлення пересічних чеських громадян до представників еліти.

З огляду на близькість за семантикою до попередньої підгрупи (назв особи за знаковою властивістю), ми приєднали до неї сукупність нових одиниць на позначення особи за адміністративним (політичним або економічним) станом. Виділення в окрему підгрупу таких лексем, як *azylant* “політичний вигнанець”, *illegálník* “нелегал”, *legálník* і *legál* “особа, яка проживає легально в іноземній країні”, *marginál* “особа, яка перебуває поза суспільством через суспільно-політичні, економічні, моральні та ін. мотиви”, обумовлюється не тільки спільною для них стилістичною нейтральністю, але й способами їх утворення. Зокрема тим, що як твірні основи при їх утворенні було використано іменникові та прикметникові основи латинських та грецьких, що вже давно перестали сприйматись як запозичені. А також застосуванням двох різних способів творення неологізмів – морфологічного – із використанням непродуктивних суфіксів та конверсії, що приводить до появи ізоморфних дериватів.

Назви особи за належністю до групи, до яких ми віднесли номінації людей за ставленням до політичних партій, релігійних, культурних, світоглядних рухів, об'єднань та осередків. Відповідно до особливостей їх семантики ми виділили серед них лексеми з семантикою членства та зацікавленого (прихильного) ставлення до групи. Однією з характерних рис таких номінацій стало їх помітне збільшення, причому значною мірою за рахунок назв, похідних від онімів – прізвищ сучасних політиків, лідерів політичних партій та державних діячів. Пор.: *Klaus* – *klausista*, *Havel* – *havlovec*. Як видно з наведених прикладів, базовими словотвірними формантами при їх утворенні виступають два чеські суфікси *-ovec* та *-ista*. Наслідком конкурентних відношень між ними стала поява в сучасній чеській мові низки ізолексемних пар типу: *klausovec* – *klausista*, *zemanovec* – *zemanista*, де провідну позицію займає формант слов'янського походження. Динамічний характер сучасного чеського політичного життя, що виявляє себе, зокрема, і в безперервних та різких змінах посад, статусі та в рівні популярності окремих суспільних та державних діячів, викликає постійні зміни не тільки в складі даної групи, але й у семантиці її одиниць. Як ілюстрацію можна навести лексему *klausovec*, якою спочатку за ім'ям її лідера позначали членів (а іноді і прихильників) Громадянсько-демократичної партії. Згодом, коли В. Клауса було обрано президентом країни, вона, змінивши своє значення, стала назвою для осіб з пропрезидентською позицією.

Помітним зростанням їх кількості звертає на себе увагу й сукупність назв особи за належністю до групи. Твірними основами для них виступають основи офіційних та неофіційних номінацій організованих об'єднань людей за їх політичними, соціальними, культурними тощо інтересами – політичних партій, рухів, причому не лише слова, але й словосполучення та аббревіатури. Пор.: (*Čtyřkoalice* – *čtyřkoaličník* “член коаліції чотирьох чеських партій), *ODS* скорочена назв *Občanská demokratická strana* “Громадянсько-демократична партія” – *ódeésák*, *NATO* – *natovec*. При утворенні таких назв використовується дуже широкий репертуар суфіксів *-ista*, *-ař* / *-ář*, *-ník*, *-ák*, пор.: *fórista*, *moravista*, *vépénkář*, *aliančník*, *impulsník*, *naťák*, *natovec*. Використання при створенні одиниць даної групи варіативних назв різноманітних громадських об'єднань, що поширені в сучасному чеському мовленні, та паралельне застосування при цьому словотвірних моделей з різними формантами приводить до збільшення словотвірних дериватів типу: *ODA* –

odista i ODS – ódéésák, де твірними основами виступають словоскорочення від назви однієї партії.

З огляду на близькість семантики до даної групи приєднується також сукупність номінацій людей від назв різноманітних інших організацій, утворених суфіксальним шляхом з використанням лише частини вище згаданих формантів (**-ař, -ář, -ák**), а також непродуктивного суфікса **-an**, напр.: **Telecom – telekomák, Greenpeace – grinpísák**, апелятиви: **klub – klubař, ochranka – ochrankář**. Поряд з ними окрему підгрупу утворюють назви осіб за їх належністю до об'єднань духовного та етичного спрямування: **postkomunista, čechocentrista, euroopimista, jehovista, postkomunista, něcista** та ін.

Неологізми, що були досі предметом нашої уваги, належать до одиниць, які використовуються як номінації в першу чергу для представників чоловічої статі. Одночасно із ними фактично із тих же самих позамовних та внутрішньомовних причин останнім часом у чеській мові виникло чимало нових **лексем на позначення жінок**. Центральне місце в цій сукупності номінацій займають, звичайно, похідні суфіксальні утворення від назв осіб для чоловічої статі. Враховуючи це та ономазіологічні характеристики новоутворених жіночих назв, ми поділили їх, як і назви для чоловіків, на декілька груп: назви за діяльністю, за предметом діяльності в його широкому розумінні, за належністю до групи, за знаковою властивістю.

Розгляд почнемо з найбільш поповнюваною і різноманітною за своїм складом групи – з номінацій за діяльністю. Значне збагачення чеської мови в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. новими професійними назвами жінок саме цього типу пов'язане з дією суспільних факторів. Подальше активне залучення жінок до сфери суспільного виробництва, в тому числі до галузей з використанням сучасних технологій та нових інформаційних засобів, збільшило суспільну потребу в номінаціях жінки за професійною діяльністю. І як наслідок, спричинило появу в словниковому складі чеської мови численних похідних суфіксальних номінацій на позначення жінки, що співвідносяться з назвами нових галузей знань та нових професійних спеціалізацій та відповідними назвами осіб чоловічої статі. Як приклад наведемо хоча б деякі з них: **arboristka** “арборист”, **romistka** “роміст”, **vizážistka** “візажист”, **aromatoložka** “ароматолог”, **kosmetoložka** “косметолог”, **aromaterapeutka** “ароматерапевт”, **ergoterapeutka** “ерготерапевт”, **zooterapeutka** “зоотерапевт”, **mediátorka** “особа, що надає посередницькі послуги сторонам при вирішенні конфліктних питань”, **lokalitátorka** “спеціаліст з адаптації програмного забезпечення до національних стандартів”, **probátorka** “фахівець, що здійснює контроль за особою, яка відбуває умовне покарання”, **moderátorka** “модератор”, **bavička** “ведуча розважальної програми”.

Не менш мірою, ніж група номінацій за новою галуззю знань, збагатилась чеська мова і назвами жінок, співвідносними з предметом нових видів діяльності та їх знаряддями тощо. До цієї групи відносяться, зокрема, такі назви, як: **anketářka** “особа, що проводить анкетування”, **zprávařka** “спеціаліст з підготовки тестів для радіо- та телепередач”, **letenkářka** “продавщиця квитків на літаки”, **skenerista** “особа, яка проводить сканування”, **galeristka** “власниця або керівник галереї”, **linkařka** “працівник служби довіри”.

Помітною активністю в чеській мові відзначається і процес творення нових номінацій для жінок від назв осіб чоловічої статі, похідних від новітніх запозичень. Пор.: **broker – brokerka** “брокер”, **dealer – dealerka** “дилер”, **manažer – manažerka** “менеджер”.

В окрему групу з огляду на семантику цих одиниць та притаманну їм специфічну маргінальність у відношенні до назв за професією та за знаковою властивістю виділено нами фемінні номінації за діяльністю у сфері спорту (**fitnessačka** “жінка, яка відвідує фітнес-клуб”, **florbalistka** “жінка, що бере участь в зустрічах з флорболу, різновиду хокею з використанням пластикових ключок”, **skateboardistka** “жінка, що катається на скейтеборді”, **triatlonistka** “спортсменка-тріатлоністка”, **snowboardistka** “жінка-сноубордистка”), та мистецтві (**metalistka** “жінка, яка захоплюється мелодіями в стилі “хеві метал”, **hiphopačka** “прихильниця сучасної танцювальної мелодії хіп-хоп”).

Досить численними в чеській мові є назви жінок за їх належністю (членством або прихильністю) до об'єднань політичного, ідеологічного, культурного, релігійного та под. спрямування. Базою для них виступають відповідні маскулінізми з

семантикою членства та прихильності, утворені від назв різноманітних партій, рухів та под. угруповань (**odista – odistka** “представниця Громадянсько-демократичної партії”, **odák – odačka** “представниця Партії суспільно-політичний альянс”), від назв вчень духовного, етичного та ін. спрямування (**scientolog – scientoložka** “представниця саєнтології”, **femalista – femalistka** [fimej-] “представниця жіночого руху, який бореться за рівні права для чоловіків та жінок”).

Особливий інтерес у зв'язку із їх дериваційною специфікою викликали у нас фемінні лексеми, утворені від номінацій чоловіків за членством, співвідносні з прізвищами партійних лідерів. Адже лексеми цієї групи наочно продемонстрували потенційну можливість утворення нових назв жінок не тільки з допомогою дуже активного у цій функції суфікса **-ka**, пор.: **havlovec – havlovka, klausovec – klausovka, grossovec – grossovka, špidlovec – špidlovka, mečiarovec – mečiarovka**, але й за участі інших формантів, напр.: **-kyně**. Пор. у зв'язку з цим наступні приклади: **zemanovec – zemanovka**, але і **zemanovkyně**.

Про те, що уніфікаційні тенденції, які вже тривалий час визначають напрям розвитку чеської дериваційної системи при утворенні похідних від маскулінізмів назв жінок, продовжують зміцнюватись, підтверджують й неологізми ще однієї фемінної групи. Номінації для осіб жіночої статі, утворені від неосемантизмів – одиниць, які повернулись в чеську мову після “оксамитової” революції, розвинули нові значення, напр.: **místostarostka** від **místostarosta** “староста міста”, **přednostka** від **přednosta** “керівник міськради”, **primátorka** від **primátor** “особа, яка наділена повноваженнями представника міста, що функціонує на підставі статуту”, **kancléřka** від **kancléř** “особа, що виконує роль офіційного представника міськради”.

Підсумкові зауваження. Аналіз великої групи маскулінних та фемінних назв особи, які з'явилися в чеській мові в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., дозволяє зробити деякі висновки як щодо усієї сукупності зазначених номінацій, так і окремих їх груп.

Динамічні зміни, які відбуваються в лексичному складі чеської мови останнім часом, позначилися на розвитку групи суфіксальних назв особи. Вони викликали значне поповнення її новими номінаційними одиницями на позначення особи за професією, предметом діяльності, місцем, назвою діяльності, знаковою властивістю, належністю до групи. Переважна більшість таких суфіксальних одиниць є назвами особи чоловічої статі, частина з яких в подальшому стає базою для утворення нових фемінних номінацій. Неологічні лексеми на позначення особи створюються із використанням усього арсеналу традиційних словотвірних формантів чеської мови. Твірними основами для таких номінацій виступають основи питомих чеських лексем та запозичень. Характерною рисою даного етапу є активне поповнення словникового складу чеської мови ізолексемними дериватами з семантикою особи, поява яких пов'язана з посиленням словотвірної синонімії, особливо поширене серед назв осіб на позначення представників чоловічої статі.

Література

1. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů / kolektiv autorů pod vedením O. Martincové. – Praha : Academia, 1998. – 356 s.
2. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů / kolektiv autorů pod vedením O. Martincové. – Praha : Academia, 2004. – 568 s.
3. Sochová Z. Co v slovnících nenajdete / Z. Sochová, B. Poštolková. – Praha : Portál, 1994. – 203 s.
4. Martincová O. Problematika neologismů v současné spisovné češtině / O. Martincová. – Praha : Univerzita Karlova, 1983. – 159 s.
5. Neologizmy v dnešní češtině / kolektiv autorů pod vedením O. Martincovej. – Praha : ÚJČ AV ČR, 2005. – 247 s.